

Asia: VN/25733/2021

Luonnos Suomen digitaaliseksi kompassiksi

1. Kompassin tarkoitus

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Digitaalisen kompassin lähestymistapa toimii hyvin työkaluna digitalisaatiokehityksen ohjaamisessa ja johtamisessa. Yhteisten kyvykkyyksien kehittäminen ja niiden priorisointi kokonaisuutena onnistuu vain riittävän selkeän mallin kautta. Digitaalisen kompassin muodostamisen ja sen toimeenpanon seurannan osalta on pidettävä huoli siitä, että toiminnalliset vaikutukset ovat jatkuvasti keskiössä. Digitaalinen kompassi ei voi toimia irrallaan toimintaympäristön muutoksesta ja siihen liittyvistä tarpeista. Digitalisaatio on keino ratkaista ongelmia ja uudistaa toimintaa; se ei ole tarkoitus itsessään.

2. Haasteet ja mahdollisuudet

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Taustoituksen perusteella digitaalisen kompassin lähtökohtana on, että Suomen tulee tarjota houkutteleva toimintaympäristö, josta yritykset voivat ponnistaa kansainvälisille markkinoille ja erityisesti Euroopan sisämarkkinoille. Haasteet ja mahdollisuudet kuvaavat Suomen teknologian ja osaamisen kannalta johtavana maana, joka alisuoriutuu suhteessa sen mahdollisuuksiin. Tältä osin taustoitus tiivistää hyvin asiaan kohdistuvaa keskustelua ja selvityksiä.

Toimintaympäristöä tulisi tarkastella vahvemmin kansainvälisestä kontekstista kohti Suomen toimintaympäristöä. Haasteiden ja mahdollisuuksien kuvauksessa tarkastellaan vahvasti, miten Suomessa avataan dataa, tarjotaan pehmeää digitaalista infrastruktuuria ja toimintaedellytyksiä. Vaaraksi muodostuu, että rakennamme digitaalista saarta, jonne on helppo tulla ja josta helppo saada dataa raaka-aineeksi, mutta josta on silti vaikea ponnistaa.

Digitaalisen osallisuuden varmistaminen on välttämätöntä, jotta yhteiskunnan palveluita voidaan tarjota tasavertaisesti. Käytön vaikeudet eivät välttämättä johdu digitaidoista vaan palvelun toimintalogiikkaan ja kieleen tulee kiinnittää huomiota. Julkisissa paikoissa tarjottavat lainalaitteet

mahdollistavat laajemman digitaalisten palveluiden hyödyntämisen, mutta näissä palvelupisteissä tulee tarjota mahdollisuus myös yksityiseen sähköiseen asiointiin puhe- ja videoyhteyksien kautta. THL on julkaissut 9 kriittistä toimenpidettä haavoittuvassa asemassa olevien huomioimiseksi digitaalisissa palveluissa (<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-811-8>)

Digikompassissa on todettu, että palveluiden toimivuus ja saatavuus tulee varmistaa molemmilla kansalliskielillä. Suomessa on kuitenkin 31.12.2020 ollut 432 800 vieraskielistä ja teknologia-alan osaajia tulisi houkutella Suomeen muista maista. Digitaalisten palveluiden tarjonnassa tulisi huomioida riittävällä tasolla myös laajemmin maahanmuutto, vieraskielisyys ja kulttuurien monimuotoisuus.

Säädösympäristön nykytilanne tulisi näkyä vahvemmin osana haasteita ja mahdollisuuksia. Suomen ja Euroopan unionin tiedonhallintaa koskeva lainsäädäntö on jatkuvassa kehityksessä. Lainsäädäntöä rakennetaan pääosin riskiperustaiseksi ja mahdollistavaksi. Julkisen hallinnon tiedon hyödyntämisessä on muodostunut konfliktitilanne, missä sallivaa yleislainsäädäntöä ei voida hyödyntää täysimääräisesti tiukempien toimialakohtaisten säädösten vuoksi tai toisinpäin. Kansallista lainsäädäntöä täsmentävät ohjeet ja määräykset ovat usein kansallisia sovelluksia kansainvälisistä standardeista. Lainsäädännön, määräysten ja ohjeiden kokonaisuus osin heikentää kykyä hyödyntää digitalisaatiota ja teknologian mahdollisuuksia sekä nostaa kynnyistä siirtyä Suomen markkinoille tai markkinoilta kansainväliseen toimintaympäristöön.

3. Tavoitteet

Lausuntonne osaamisen osa-alueen osalta

Kokonaisuutena digitaaliseen kompassiin kuvatut osa-alueet ja tavoitteet muodostavat selkeän ja toisiaan tukevan kokonaisuuden. Tavoitteiden käsittely edellyttää niiden liittämistä tarkentaviin avaintuloksiin ja mittareihin.

Tavoitteet osaamisen osalta ovat kiitettäviä. Digitaalisen osaamisen osalta olisi tärkeä nostaa kyky ottaa käyttöön kehitettyjä digitaalisia ratkaisuja sekä kehittää toimintatapoja digitaalisten ratkaisujen käyttöönoton yhteydessä. Tavoitteissa viitataan soveltavaan osaamiseen, mutta tämä ei välttämättä sisällä toimeenpanoa teknologia toimijoiden ulkopuolella.

Lausuntonne infrastruktuurit-osa-alueen osalta

Digitaalisten infrastruktuurien osalta yhdeksi strategiseksi tavoitteeksi on nostettu ”Suomessa on käytössä datapohjaisen arvonaluonnin perustaksi avoimiin standardeihin perustuva, EU-yhteensopiva datainfrastruktuuri ja käytänteet (data-avaruudet) keskeisillä toimialoilla.”

Data-avaruuksien välillä tapahtuva tiedonvaihto luo uutta tietoa ja innovaatiota. Data-avaruuksien kehittäminen on nostettu hyvin digitaalisen kompassin tavoitteiksi. Tiedon jakaminen toimialan

sisällä data-avaruudessa on toivottu ja hyvä kehitysaskel Euroopassa. Nykyiset säädökset ja standardit ovat usein sektori- tai maakohtaisia. Mikään data-avaruus ei kuitenkaan toimi ilman vuorovaikutusta toisen toimialan tietovarantojen kanssa. Säätelyn, standardien ja ohjeiden uudistamisessa tulee varmistaa, että ne ovat keskenään yhteensopivia eri toimialojen kesken ja mahdollistavat tehokkaan tiedon yhdistämisen.

Säätelystä ja ohjeissa lähtökohtana tulee olla kansainvälinen toimintaympäristö, jossa julkishallinnon organisaatiot ja yritykset toimivat. Kansallista säätelyä ja ohjeistusta tulee välttää, jos voidaan nojautua kansainvälisiin standardeihin, ohjeisiin ja yhteiseen regulaatioon. Kansallinen ohjeistus esimerkiksi digitaalisen turvallisuuden ja yhteentoimivuuden osalta mukailee kansainvälisiä verrokkeja. Osassa, kuten terveysdata-avaruuksien osalta, Suomi toimii esimerkkinä. Kansallinen variaatio voi toimia kynnyksenä niin digitaalisten palveluiden viennille Suomesta kuin tuonnilla Suomeen.

Lausuntonne yritykset-osa-alueen osalta

-

Lausuntonne julkisten palveluiden osa-alueen osalta

Ihmiskeskeisen julkisen hallinnon tavoitteeksi on asetettu palveluiden automatisointi ja digitalisointi. Tavoite viittaa julkisen hallinnon kehittymiseen nykytilaan nojaten. Digitalisaation mahdollisuuksien hyödyntäminen edellyttää nykyisten palveluiden kriittistä tarkastelua ja eri sektorien välistä yhteistyötä. Odotukset palvelujen toiminnasta vuonna 2030 poikkeavat merkittävästi siitä, miten nykytilassa ne on järjestetty. Julkisen hallinnon digitalisaation tavoitteita tulisi pyrkiä muotoilemaan vahvemmin kansalaisten, yritysten ja yhteisöjen näkökulmasta.

Yhteentoimivuuden osalta on kiinnitettävä huomioita, että sillä pyritään tietojen ja palveluiden uudelleenkäyttöön. Toimialojen ja toimijoiden välillä on eroja, joista kaikkea ei voida standardoida yhden mallin mukaiseksi. Yhteisten ratkaisujen suunnittelussa tulee löytää raja, minkä jälkeen variaatio tuottaa suuremman hyödyn tai luotettavamman tuloksen.

4. Avaintulokset

Lausuntonne osaamisen osa-alueen osalta

Digitaaliseen kompassiin on tunnistettu ja koottu useita kannatettavia avaintuloksia. Tulosten aikajänne ja laajuus vaihtelevat runsaasti. Tulosten kesken on tunnistettavissa myös keskinäisiä riippuvuuksia - laajempi avaintulos koostuu pienemmistä tai yksittäinen tulos tulee toteuttaa ennen seuraavaa. Avaintulosten aikajänteen ja suhteiden esittäminen dokumentissa auttaisi parantamaan ymmärrystä, miten digitaalinen kompassi voidaan toteuttaa.

Avaintuloksia kansallisesta koulutustarjontanäkymästä ja jatkuvan oppimisen edistämiseksi työelämässä tulisi tarkentaa koskemaan digiosaamista. Digiosaamisen osalta tulee huomioida osaaminen, jota vaaditaan sekä digitaalisten palveluiden ja ratkaisujen kehittämiseen että näiden palvelujen hyödyntämiseen. Kansallisissa digitalisaatiohankkeissa on kohdattu tilanteita, joissa ratkaisujen käyttöönottoon ja siihen liittyvän toimintamallien soveltamiseen ei riittävää osaamista ole kohdeorganisaatioissa.

Lausuntonne infrastruktuurit-osa-alueen osalta

-

Lausuntonne yritykset-osa-alueen osalta

-

Lausuntonne julkisten palveluiden osa-alueen osalta

Tutkimusten mukaan lisääntyvä palvelujen digitalisaation voi vahvistaa sosiaalista eriarvoisuutta ja monilla haavoittuvassa asemassa olevilla ryhmiin kuuluvilla voi olla vaikeuksia käyttää digitaalisia palveluita ja täten saada tarvitsemiaan palveluita. Julkisen sektorin digitaalisten palveluiden laatu, käytettävyys ja saavutettavuus tulee huomioida entistä paremmin. Tämä on hyvin nostettu esiin digitaalisen kompassin avaintuloksissa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon osalta digitaalisessa kompassissa esitetyt avaintulokset jäävät vaatimattomiksi. Digitalisaation ja datan hyödyntäminen nähdään yhtenä keskeisistä keinoista kehittää sosiaali- ja terveydenhuollon tuottavuutta sekä vastata yhdenvertaisesti väestön palvelutarpeeseen. Toimintansa aloittavien hyvinvointialueiden kautta tulisi kyetä vauhdittamaan digitalisaatiota sosiaali- ja terveydenhuollosta digitaalisen kompassin tavoitekaudella. Digitalisaation rooli sosiaali- ja terveydenhuollon kustannusvaikuttavuuden kehittämisessä tulisi näkyä digitaalisen kompassin avaintuloksissa

Avaintulosta pääsystä digitaalisiin terveystietoihin tulisi laajentaa koskemaan sosiaalihuollon tietoja. Kelan tuottamien käyttötilastojen perusteella 100 % terveydenhuollon palvelunantajista ja apteekeista sekä 70 % sosiaalihuollon palvelunantajista on liittynyt Kanta-palveluihin. Kanta-palveluiden kautta on pääsy merkittävään osaan terveystiedosta nykytilanteessa. Asiakastietolaki on määrittänyt vaiheistuksen, milloin uusia tietosisältöjä tulee tuoda osaksi Kanta-palveluita vuoteen 2029 mennessä. Erityisesti sosiaalihuollon osalta vapaaehtoiset liittymiset muuttuvat velvoittaviksi.

Hyvinvointitietojen hyödyntäminen tulisi nostaa osaksi digitaalista kompassia ja korostaa niihin liittyviä selkeitä mahdollisuuksia yritys yhteistyöhön. Suomessa jo voimassa oleva lainsäädäntö ja tietojärjestelmäratkaisut toimivat ympäristönä, jossa uusia sovelluksia voi kehittää. Kanta-palvelujen yhteydessä toimiva Omatietovaranto mahdollistaa omien hyvinvointitietojen tallentamisen Kanta-

palveluun sekä tietojen jakamisen sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa. Euroopan terveystiedon avaruuksien osalta yhtenäistyvä lainsäädäntökonteksti luo yhteisiä pelisääntöjä, jotka tukevat yritysten toimintaa digitaalisilla sisämarkkinoilla.

Digitaalisessa kompassissa esitetty ajatustavan muutos projektilähtöisesti digitalisaatiosta kohti elinkaariajattelua on kiitettävä. Julkisten palveluiden teknologian tulee olla sovitulla tavalla jatkuvasti ajan tasalla, jotta palveluiden laatu ja turvallisuus voidaan taata. Tämä kuitenkin edellyttää nykyisten rahoitusratkaisujen tarkastelua ja arviointia. Digitaalisia palveluita kehitetään erillishoidon voimin ja ylläpitoon ei aina ole saatavilla pysyvää rahoitusta. Edellisen vuosikymmenen teknologiapolitiikka on painottanut kustannusoptimointia ja -leikkauksia. Tämä on johtanut tilanteeseen, missä päivitystarve eri organisaatioissa on korkea.

Digitaalisessa kompassissa on asetettu tavoitteeksi kolminkertaistaa julkisen sektorin innovatiivisten hankintojen määrä. Mittarissa tulisi tarkentaa, onko kyseessä euromääräisesti vai hankintojen lukumäärässä tapahtuvasta muutoksesta. Nykyisellään lainsäädäntö ja sen tulkinta voivat hidastaa tällaista toimintaa mm. hankintaprosessien tai liiallisen riskien minimoinnin vuoksi. Tuki ja uudet rahoitusmallit vahvistaisivat uusien teknologioiden hyödyntämisen ja kehittämisen niin tutkimuslaitosten toiminnassa kuin uusina liiketoimintamahdollisuuksina.

Digitaalisen kompassin mukaisten avaintulosten toimeenpanossa tulisi huomioida rakenteet ja tuki, millä suomalaiset pystyisivät kotiuttamaan tehokkaammin hyödynnettäviä kansainvälisiä rahoitusmahdollisuuksia. Suomen on tärkeää olla vaikuttamassa tuleviin rahoituskokonaisuuksiin riittävän varhaisessa vaiheessa

TKI-toimintaan ja sen infrastruktuurin kehittämiseen on tunnistettu EU-tasolla laajasti rahoitusmahdollisuuksia. EU-rahoituksen hyödyntämiseen täysmääräisesti liittyy kuitenkin haasteita: Suomi tekee vähemmän EU-rahoitushakemuksia ja menestyy niissä huonommin kuin verrokkimaat. Syiksi tähän on tunnistettu mm. omarahoitusosuuksien puuttuminen ja hankkeiden työläs valmistelu.

5. Mittarit

Lausuntonne osaamisen osa-alueen osalta

Digitaalisessa kompassissa on tunnistettu useita konkreettisia mittariehdokkaita digitalisaation seurantaan. Mittareiden osalta digitaalinen kompassi näyttää eniten luonnoksena. Asiakirja itsessään toteaa, että mittareiden määrittely ja tunnistaminen on vielä kesken. Tämän lisäksi avaintulosten, mittareiden ja toimenpiteiden välillä on vielä epä johdonmukaisuuksia ja keskinäisiä puutteita, esimerkiksi avaintuloksessa on määritelty tavoitearvo, joka ei ole mittarina. Mittareiden

osalta olisi myös hyvä esittää selkeästi nykytilanne ja tavoitetilanne tai vähintään mittarin kehityksen suunta.

Tavoitteeseen "Kansalaisilla ja yksilöillä on valmiudet digimaailmassa toimimiseen ja kanssakäymiseen" ei ole tunnistettu mittaria, vaikka toimenpiteenä on määritellä medialukutaidon mittari. Tämän mittarin tulisi vastata seurantarpeeseen digitaalisen kompassin toteutumisen osalta. Medialukutaidon lisäksi osana digitaalisen lukutaiton kokonaisuutta tulee korostaa datalukutaitoa ja muuta dataosaamista.

Tavoitteeseen koulutuksen ja tutkimuksen myötä syntyvästä osaamisesta mittariksi on nostettu naisten osuus ICT-alan ammattilaisista. Tulisiko tämän lisäksi seurata laajemmin yhdenvertaisuus, monimuotoisuus ja inklusiivisuus -mittareita (DEI), osana Suomen asemointia houkuttelevana kohteena alan huippuammattilaisille

Lausuntonne infrastruktuurit-osa-alueen osalta

-

Lausuntonne yritykset-osa-alueen osalta

-

Lausuntonne julkisten palveluiden osa-alueen osalta

Mittareiden näkökulmana korostuu yksittäisten tuotosten lukumäärän seuranta, esimerkiksi lakimuutosten lukumäärä, kriittisten osajien lukumäärä, automaattisten palveluiden lukumäärä. Mittarit eivät pääosin kerro kansalaisen, yrityksen tai viranomaisen saamasta hyödystä tai kokemuksesta. Mittaristossa tulisi kiinnittää huomioita tällaisten mittareiden tunnistamiseen ja käyttöönottoon. Esimerkiksi THL:n koordinoimassa Steps-tutkimus seuraa, koetaanko sosiaali- ja terveydenhuollon digitaaliset palvelut hyödyllisiksi niin kansalaisten kuin ammattilaisten kannalta.

Avaintuloksena on tunnistettu 40 elämäntapahtumapalvelukokonaisuutta. Palvelukokonaisuuksien suunnittelu kansalaisille ja yrityksille edellyttää toimintaprosessien tarkastelua uudelleen. Mittarit, jotka koskevat mm palveluiden lukumäärää tarkastelee julkisten palveluiden digitalisaatiota helposti sähköistämisenä: sama prosessi tuotetaan digitaalisen kanavan kautta. Mittariston tulisi ohjata ja kannustaa palvelukokonaisuuksiin, jotka vastaavat kansalaisen tai yrityksen tarpeeseen.

6. Tuloksellisuuden seuranta ja yhteiskunnallisten vaikutusten arviointi

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Digitaalisen kompassin toimenpiteiden tehokkuuden ja vaikuttavuuden seuranta on kannatettava. Vaikuttavuuden seurannan osalta on kiinnitettävä lisää huomioita, miten vaikuttavuutta mitataan yhteiskunnalle, kansalaisille, yrityksille ja yhteisöille syntyvän hyödyn kautta.

Luonnoksessa on tunnistettu laajasti tuotoksia ja toimenpiteitä. Toimenpiteiden osalta tulee kyetä asettamaan ne priorisointi- ja toteutusjärjestykseen. Toimenpiteet edellyttävät laaja yhteistyötä eri hallinnonalojen ja sektoreiden välillä.

Seurannan osalta on oltava valmius muuttaa tavoitteita, avaintuotoksia ja mittareita toimintaympäristön muutokseen ja toimeenpanoon liittyvien havaintojen perusteella.

7. Muut huomiot digikompassiluonnoksesta

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

-

Yrttiaho Aleks
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos THL